

Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту

Сабыр Жансая Өскенқызы

Түркістан облысы, Түркістан қаласы

Turkistan Bolashak gimnaziiasy

Қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдер мен технологиялар қарастырылады. Оқушылардың күнделікті өмірде тілдік дағдыларды тиімді пайдалана білуі, мәтіндерді талдау, ақпаратты өңдеу және қолдану қабілеттерін жетілдіру қажеттілігі өзекті болып отыр. Ұсынылған әдістер оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттыруға және олардың өмірлік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Кіріспе

Қазақстан Республикасында білім беру саласында функционалдық сауаттылықты дамыту – заманауи талаптардың бірі. Мемлекет басшысының Жолдауларында білім беру сапасын арттыру және мектеп оқушыларын өмірге дайындау мәселелеріне ерекше назар аударылады.

Қазақ тілі – тек пән ғана емес, тұлғаның қарым-қатынас құралы және өмірлік құзыреттіліктерді қалыптастыру алаңы. Сондықтан функционалдық сауаттылықты дамыту қазақ тілі сабақтарында басты бағыттардың бірі болып табылады. Бұл мақалада функционалдық сауаттылықтың маңызы, оның негізгі элементтері және оны дамыту әдістері талданады.

Тақырыптың өзектілігі

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – оқушының алған білімін күнделікті өмірде қолдана білу қабілеті. Бүгінгі күні оқушылардың тек теориялық білім алып қана қоймай, оны шынайы өмірде қолдану мүмкіндігін дамыту қажеттілігі туындап отыр. Бұл, әсіресе, қазақ тілін оқыту барысында маңызды, себебі тіл – қарым-қатынас пен танымның негізгі құралы.

Қазіргі заманда ақпараттық технологиялардың дамуы, білім беру жүйесіндегі жаңартылған бағдарламалар және қоғам талаптары оқушылардың тілдік сауаттылығын жаңа деңгейге көтеруді қажет етеді. Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту – тек білім беру үрдісінің бір бөлігі ғана емес, оқушылардың болашағына салынған іргетас.

Мақсаты

Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған тиімді әдістерді қарастыру және оқушылардың тілдік дағдыларын өмірлік тәжірибеде қолдану қабілетін қалыптастыру.

Негізгі бөлім

1. Функционалдық сауаттылықтың мәні мен мазмұны

Функционалдық сауаттылық – бұл адамның күнделікті өмірде алған білімін нақты жағдайда қолдана білу қабілеті. Қазақ тілі пәнінде функционалдық сауаттылық оқушылардың мәтінмен жұмыс істеу, ақпаратты өңдеу, талдау және қорытынды жасау дағдыларын дамытуға бағытталған. Мысалы, мәтіннің негізгі ойын анықтау, оны өмірде қолдану, ресми хат жазу немесе өз пікірін білдіру сияқты тапсырмалар осы сауаттылықты қалыптастырады.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі элементтері:

- **Оқу сауаттылығы:** мәтіндерді түсініп оқу, ақпаратты қабылдау және оны өз пайдасына қолдану.
- **Коммуникативтік сауаттылық:** тілдік құралдарды дұрыс қолдану арқылы ойды жеткізу, пікір алмасу және диалогқа қатысу.
- **Мазмұнды түсіну және қолдану:** оқушылардың алған білімдерін өмірдегі нақты мәселелерді шешуге пайдалана білуі.

2. Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамытудың әдістері

Қазақ тілі пәнінде функционалдық сауаттылықты дамыту үшін келесі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады:

1. Мәтінмен жұмыс:

Мәтіндермен жұмыс істеу – функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың басты құралы.

- Мәтіннен негізгі ойды табу.
- Ақпаратты талдау, өз пікірін білдіру.
- Мәтінге негізделген сұрақтарға жауап беру.

Мысалы, "Экология және табиғат" тақырыбы бойынша мәтінді оқып, оның мазмұнына талдау жасау және экологиялық мәселе туралы өз ұсыныстарын айтуға тапсырма берілуі мүмкін.

2. Өмірлік жағдайларға негізделген тапсырмалар:

Сабақ барысында оқушыларға күнделікті өмірге байланысты тапсырмалар беру арқылы олардың білімін қолдануға жағдай жасау керек.

- Ресми хат немесе өтініш жазу.

- Хабарландыру құрастыру.
 - Әңгімелесу барысында мәдениетті сөйлеу дағдыларын дамыту.
- Бұл тапсырмалар оқушылардың қазақ тілінде еркін сөйлей білуіне және күнделікті өмірде қолдана алуына ықпал етеді.

3. Интерактивті әдістер:

Қазіргі технологияларды пайдалану функционалдық сауаттылықты дамытуға тиімді әсер етеді.

- **Kahoot, BilimLand, Quizizz** сияқты платформалар арқылы интерактивті тапсырмалар беру.
 - Видеоматериалдармен жұмыс істеу.
 - Онлайн тесттер арқылы өз білімін тексеру.
- Мысалы, "Тарихи тұлғалар" тақырыбына байланысты онлайн-викторина өткізу арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруға болады.

4. Шығармашылық тапсырмалар:

- Эссе немесе пікір жазу.
 - Постер немесе буклет дайындау.
 - Топтық жобалар жасау.
- Мәселен, "Менің туған өлкем" тақырыбы бойынша оқушылардан туған жері туралы шағын эссе жазуын сұрап, оны сыныпта талқылауға болады.

5. Топтық және жұптық жұмыс:

- Оқушыларды жұпқа немесе топқа бөліп, оларға өзара пікір алмасуға мүмкіндік беру.
 - Бірлескен жұмыс арқылы оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту.
- Мысалы, "Қоғамдағы ең маңызды мәселе" тақырыбында топтық талқылау ұйымдастыруға болады.

3. Қазақ тілінде функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған практикалық тапсырмалар

Практикалық тапсырмалар арқылы оқушылардың теориялық білімін тәжірибемен ұштастыруға болады:

- **"Тақырыпқа қатысты сұрақтар"**: Оқушыларға мәтіннің мазмұны бойынша сұрақтар қойылып, жауап беру талап етіледі.
- **"Жарнама құрастыру"**: Белгілі бір өнімге немесе қызметке жарнама дайындау.
- **"Диалог құру"**: Оқушылар екі кейіпкер арасында әңгімені өздері құрастырып, оны сахналауы керек.
- **"Күнделікті тапсырмалар"**: Магазинге бару, жол сілтеу немесе туристік маршрут жасауға арналған тапсырмалар берілуі мүмкін.

4. Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың нәтижесі

Функционалдық сауаттылықты дамыту оқушылардың мынадай нәтижелерге қол жеткізуіне көмектеседі:

- Мәтіндерді терең түсіну және талдау қабілеті.
- Өмірлік жағдайларда тілдік құралдарды тиімді қолдану.
- Ақпаратты іздеу, жүйелеу және өз көзқарасын білдіру дағдыларының дамуы.
- Коммуникативтік қабілеттердің артуы және топта жұмыс істей білу.

Бұл әдістерді жүйелі түрде қолдану арқылы оқушылардың қазақ тіліндегі функционалдық сауаттылығы артып, олардың күнделікті өмірдегі белсенділігі мен бәсекеге қабілеттілігі жоғарылайды.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту – заманауи білім беру үдерісінің маңызды бөлігі. Бұл бағыт оқушылардың күнделікті өмірде қолданылатын тілдік дағдыларын қалыптастырып, олардың коммуникативтік құзыреттіліктерін арттыруды көздейді. Функционалдық сауаттылықты дамыту арқылы оқушылар тек грамматикалық білімді меңгеріп қана қоймай, алған білімдерін нақты өмірлік жағдайларда тиімді пайдалана алуды үйренеді.

Сабақ барысында заманауи технологияларды, мәтінмен жұмыс істеудің креативті тәсілдерін, интерактивті әдістерді қолдану оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, пәнге деген қызығушылығын оятады. Мұғалімдер үшін басты міндет – әрбір оқушының жеке қабілеттерін ескере отырып, оларға жан-жақты тілдік қолдау көрсету.

Болашақта функционалдық сауаттылықты дамыту оқушыларды тәуелсіз ойлауға, өз ойын еркін жеткізуге және сын тұрғысынан талдауға үйретіп, олардың бәсекеге қабілетті тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан бұл міндет әрбір қазақ тілі пәнінің мұғалімінің күнделікті тәжірибесінде басымдыққа ие болуы қажет.

Тіл – ұлттың жаны, білімнің кілті. Тілді меңгеру арқылы біз тек ұлттық құндылықтарды сақтап қана қоймай, қоғамның жан-жақты дамуына үлес қосамыз.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Нұр-Сұлтан: ҚР Білім және ғылым министрлігі, 2021.
2. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. – Астана, 2012.

3. Айтбаева А.Қ., Мусабекова Г.М. Қазақ тілі пәні бойынша оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту әдістері. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Тұрғынбаева Б.А. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың педагогикалық негіздері. – Алматы: Ғылым, 2020.
5. Әбдікәрімова Т. Қазақ тілі сабағында мәтінмен жұмыс істеудің инновациялық жолдары. – Алматы: Рауан, 2019.
6. Мұқанов Қ. Білім беру үдерісіндегі функционалдық сауаттылық: әдістемелік нұсқаулық. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2020.
7. Әбілқасымова А.Е. Жаңартылған білім беру мазмұны аясында функционалдық сауаттылықты дамыту. – Нұр-Сұлтан: Білім баспасы, 2021.
8. Жұмаділова Г.Т. Қазақ тілі сабақтарында оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру. – Шымкент: ОҚМПУ баспасы, 2022.
9. OECD. PISA 2021: Students' Functional Literacy Development Report. – Paris, 2021.